

de wenselijkheid ja dan nee van een minimumloon en de mogelijkheden die de burgerlijke overheid heeft om een te lage loonstandaard te verheffen; de samenstelling van de werkliedenorganisaties; en een eventuele pensionering van bejaarde werklieden door de staat. Bij zijn standpuntbepaling ten aanzien van deze onderwerpen hield Van Noort terdege rekening met de opvattingen in deze, zoals dr. Herman Schaepman die rond dat tijdstip bij diverse gelegenheden naar voren had gebracht, ook al wijkt hij op concrete punten zoals ten aanzien van de samenstelling van de werkliedenorganisaties duidelijk van Schaepman af. Dat zijn commentaar geen kritische beoordeling bevatte van hetgeen Leo XIII poneerde om het arbeidersvraagstuk op te lossen, is begrijpelijk indien men zich bewust is van de taak, die katholieke theologen in die tijd geacht werden te vervullen.

Beide commentaren hebben door hun verbreiding op grote schaal in kringen van volksbonden, werkliedenverenigingen en vakbonden nog jaren na dato een belangrijke bijdrage geleverd aan de bewustwording van de katholieke arbeiders in Nederland in de geest van de encycliek. Verantwoordelijk voor die verbreiding waren vooral aalmoezeniers en geestelijk adviseurs, sociaal bewogen parochiegeestelijken en individuele bestuursleden van werkliedenverenigingen. Wat de eerste jaren aangaat, kunnen in het Zuiden met name genoemd worden de Bossche kapelaan C. Prinsen, die in de winter van 1891-1892 als eerste priester in het diocees 's-Hertogenbosch systematisch bekendheid heeft gegeven aan *Rerum Novarum* en ook een grote rol speelde bij de oprichting van de eerste katholieke werkliedenbond in Den Bosch in december 1892,³⁴ voorts deken Bronsgeest van Nijmegen, die in 1894 betrokken was bij de oprichting van de eerste volksbond in die stad; verder kapelaan J.A. Wolters, initiatiefnemer tot de oprichting van de Tilburgse katholieke Gildenbond in 1896;³⁵ en de aanvankelijk eveneens in Tilburg werkzame kapelaan L. Poell, die vanaf 1897 lessen gaf over het maatschappelijk vraagstuk, die vervolgens verschenen in de *Tilburgsche Courant* en later ook in boekvorm werden gepubliceerd.³⁶ Belangrijke voormannen in Twente waren naast uiteraard Alfons Ariëns, wiens betekenis met betrekking tot de ideeënontwikkeling en vormgeving van de katholieke sociale actie landelijk

34. A. van Rijen, *De Bossche Diocesane Werkliedenbond 1903-1928*, Tilburg 1928, met een hoofdstuk getiteld: 'Vier sociale priesters van het bisdom 's-Hertogenbosch', 190-200.

35. T. Thelen, 'De R.K. Tilburgse Gildenbond. Ontstaan van de katholieke arbeidersbeweging in Tilburg 1894-1896' in: *Tilburg; tijdschrift voor geschiedenis, monumenten en cultuur*, 7 (1989) 81-88.

36. A.A.J. Thelen, *Lambert Poell (1872-1937) en de katholieke sociale beweging. Sociaal-klerikaal spanningsveld in het Bossche Diocees 1896-1915. Analyse van een mentaliteit*, Tilburg 1990.